

Fenntartható-e a sajátos kínai érintettség (stakeholder) kapitalizmus fejlődése a következő 20 évben?*

Ronald W. Anderson

Kína 1978 óta olyan erőteljes és sajátos formájú fejlődést mutatott, amely a magánvállalkozások és az állam szoros kapcsolatára, valamint az állami tulajdonú vállalatok folyamatos jelenlétére épült mind központi, mind helyi szinten. E modell bírálói pont e sajátos formát tekintették felelősnek a 2010 óta tartó, gyors ütemű adósságnövekedésért, illetve újabban a növekedés lassulásáért. Tanulmányomban rámutatok a Kína által kitűzött növekedési célokkal kapcsolatos kihívásokra, kiemelve a demográfiai tényezők térségenként eltérő jellegét. Regionális és helyi szintű példákon keresztül mutatom be a rendszer működését, rávilágítva azon, a kiigazításokból következő kihívásokra, amelyek a kínai rendszer növekedési törekvéseinek támogatásához szükségesek a következő évtizedekben. A tanulmány fő következtetése, hogy Kína állami szektorának fejlődését a továbbiakban már nem lehet a korábbiakban jellemző földértékesítésből finanszírozni. A kínai megtakarítóknak el kell mozdulniuk az ingatlanbefektetésektől, és megtakarításaikat részvényekbe és más tőkepiaci eszközökbe kell átirányítaniuk.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G3, H2, K4, P2

Kulcsszavak: államkapitalizmus, eladósodottság, infrastruktúra, helyi közfinanszírozás, vállalati reform

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Ronald W. Anderson: London School of Economics, pénzügyek professzora; CEPR, munkatárs; Guangzhou Xinhua Egyetem, pénzügyek professzora. E-mail: r.w.anderson@lse.ac.uk

A kutatás az ESRC-Newton Fund ES/P004237/1, valamint az ESRC ES/K002309/1 és ES/R009724/1 programjainak támogatásával valósult meg. A tanulmány Lu Hua-val végzett közös kutatásunkra épít, akinek köszönöm a sok-sok hasznos egyeztetést. Segítségemre voltak Xuebing Chen, Chiping Yuan, Julian LeGrand és a „Doing Good: Individual and Organisational Motivations for Public Benefit” Marshall/Beveridge-szimposium résztvevőinek megjegyzései. A tanulmányban megfogalmazott nézetekért és bármilyen hibáért a felelősség engem, a szerzőt terheli.

Az angol nyelvű kézirat első változata 2025. április 3-án érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <https://doi.org/10.25201/HSZ.24.2.5>

1. Bevezetés

A tanulmányban azt az átfogó kérdést vizsgálom, hogy képes-e a kapitalizmus sajátos kínai formája megfelelni az ország fejlesztési stratégiája előtt álló kihívásoknak a következő 10–20 évben. 1978 óta Kína jelentős fejlődést ért el egy sajátos, a vállalatok és az állam szoros kapcsolatára épülő kapitalista modellben. A magánvállalatok látványos növekedése a kínai GDP és a reáljövedelmek emelkedésének jelentős részét teszi ki. Az állam ugyanakkor továbbra is vezető szerepet tölt be a növekedési folyamat irányításában, amit az is jól mutat, hogy továbbra is ötéves tervekben határozza meg a GDP-növekedési célokat, és a beruházásokat az állami vállalatokra támaszkodva tereli a prioritást élvező ágazatokba.

Ezen politika eredményeként a termelés és a jövedelmek tartósan növekedtek. A Világbank 2015. évi USD-ben kifejezett GDP-adatai alapján 1977 és 2006 között az átlagos éves reálnövekedés 9,8 százalék volt, amit széles körben példátlanul erős, három évtizeden át tartó növekedési teljesítményként ismernek el. Ugyanakkor a 2007-ben kezdődő pénzügyi világválság következtében Kína számos olyan kihívással szembesült, amely akadályozta a folyamatos növekedés fenntartását. A 2007–2008-as egyesült államokbeli és európai bankcsődökre Kína nagyszabású fiskális élénkítő programmal reagált, ami jelentős volumenű belföldi beruházásokat ösztönzött. Ez a beavatkozás elősegítette a gazdasági növekedés fenntartását, valamint mérsékelte a globális válság világgazdaságra gyakorolt hatásait. Ezt követően Kína folyamatos kihívásokkal szembesült a növekedési célkitűzések teljesítése terén, amit jelenleg – 2025-re – hozzávetőleg 5 százalékban határoztak meg. A szakértőket leginkább a következő kérdések foglalkoztatták: (1) a nem pénzügyi vállalati szektor által kibocsátott adósság 2010 óta tapasztalható jelentős növekedése¹; (2) az a tény, hogy a hatóságok olyan intézkedéssorozatot vezettek be, amely egyre inkább az állami tulajdonú vállalatokon keresztüli beruházásirányításra épül, ami visszafogja

¹ A 2010 utáni nagyon gyors ütemű adósságállomány-növekedés kockázataira az *OECD (2013)* és az *IMF (2016)* is felhívta a figyelmet. Kínai kutatók a hitel-növekedést a kínai hatóságok által 2008-ban, a globális pénzügyi válság hatásainak ellensúlyozására bevezetett fiskális élénkítő politikára (*Bai et al. 2016*), valamint a kínai árnyékbankrendszer kialakulására (*Chen et al. 2020*) vezették vissza. A kínai hatóságok 2014-től kezdődően különféle – az adósságállomány növekedését korlátozó – intézkedéssel reagáltak ezekre a fejleményekre (*Wong 2018*). A kötvénypiaci struktúra 2009 utáni változásairól áttekintését nyújt *Chen és Anderson (2024)*.

az innovációt és a technológiai fejlődést;² valamint (3) az a körülmény, hogy az állami befolyás továbbra is érezhető mind a nagy, mind a kisebb magánvállalatok működésében³. Kína adósság-leépítési politikáját vizsgáló elemzéseimben amellett érvelek, hogy az adósságállomány növekedése jelentős részben az urbanizációs stratégia részeként megvalósuló, közhasznú infrastruktúrákhoz kapcsolódó beruházások finanszírozásához köthető (*Anderson és Lu 2018; Anderson 2020*). Emellett rámutatok arra is, hogy a politika meghirdetésekor a befektetők a magán- és állami tulajdonú vállalatok adósságát egyaránt implicit állami garanciával bíró eszközöknek tekintették. Ezt követően – 2016 és 2018 között – egyre világosabbá vált, hogy a garanciák kizárólag az állami tulajdonú szervezetek hagyományos infrastrukturális beruházásaira korlátozódnak, ez pedig tükröződött a hitelek, adósság árazásában is (ld. *Anderson 2020*).

Ezen kihívások és a gyors növekedés fenntartása érdekében tett hatósági intézkedések értékelésekor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a decentralizáció és az öngondoskodás elve nagyon mélyen beágyazódott a kínai rendszerbe. Ennek köszönhetően az állami és a magánszféra szerepvállalásának vegyes modellje alakult ki Kína-szerte, számos helyi eltéréssel. Kínában, egy adott régióban a helyi hatóságok nemcsak a közjavak szervezéséért felelősek, hanem azok finanszírozási forrásainak előteremtéséért is. Ez az elv már a piaci reformok korában beépült a kínai rendszerbe, konkrétan az 1979–1980-as időszakban, a különleges gazdasági övezetekkel (Special Economic Zone, SEZ) kapcsolatos első kísérletekben. A Sencsen különleges gazdasági övezet létrehozásáról folytatott tárgyalásokon Teng Hsziao-ping pártvezető Kanton tartományi vezetőinek kijelentette, hogy „a pártközpontnak nincs pénze. Ezért olyan politikát adunk az Önök kezébe, amely lehetővé teszi, hogy a saját maguk által kitaposott, nehézségekkel teli úton haladjanak előre.” (*Vogel 2011: 398*). Ez lehetőséget adott Kanton tartomány hatóságainak arra, hogy egyrészt tengerentúli kínaiaktól szerezzenek forrást a különleges gazdasági övezet új beruházásaihoz,

² A kínai gazdasági fejlődésről szóló hivatalos diskurzusok következetesen hangsúlyozzák, hogy Kína kínai sajátosságokkal rendelkező szocializmust épít. Az állami szektor reformjainak első hullámában az állami iparvállalatok száma 1996 és 1999 között 127 600-ról 61 300-ra csökkent (*Lardy 2014*), de a központi hatóságok még ezt követően is megerősítették elkötelezettségüket az állami tulajdon és a beruházási prioritásokat meghatározó ötéves tervek mellett. Az elemzőknek azonban nehézséget okozott olyan bizonyítékokon alapuló érvelést felállítani, amelyek ezt alátámasztanák. *Zhu (2012)* áttekinti a növekedés összetételével foglalkozó szakirodalmat, hogy felmérje azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak Kína magas növekedési üteméhez. Azt találja, hogy 1978 és 1998 között a termelékenység növekedése sokkal nagyobb ütemű volt a nem állami, mint az állami szektorban. Ezután, az 1990-es évek végi reformintézkedéseket követően jelentősen megnőtt az állami szektor termelékenysége. Ugyanakkor a növekedéshez messze a legnagyobb mértékben a munkaerő-mobilitás járult hozzá: a munkaerő egy jelentős része az agrárágazatból (és kisebb mértékben az állami szektorból) a nem állami szektorba áramlott, nem-mezőgazdasági területekre, ahol a termelékenység sokkal magasabb volt, mint az állami szektorban. Lásd még: *Lardy (2019)* és *Ljungqvist et al. (2015)*.

³ Meg kell jegyezni, hogy számos elemzés implicit módon feltételezi, hogy a kínai vállalatok célja – mind a privát, mind az állami szférában – a befektetői hozamok maximalizálása. Ezek az elemzések nem veszik komolyan azt a lehetőséget, hogy a vállalatok az érdekeltek szélesebb körének érdekeit is szolgálhatják. Azt sem mérlegelik, hogy bizonyos vállalatok valamilyen közjószág biztosítására töreksenek, vagy valamilyen „közrossz” enyhítésén dolgoznak. Ezzel szemben *Dani Rodrik (2020)* amellett érvel, hogy Kína gyors növekedésének és a szegénység csökkentésében elért sikereinek jelentős részben az az oka, hogy az ország képes volt egyensúlyt teremteni a köz- és a magánérdekek között.

másrészt támogassák azokat a vállalatokat, amelyek közszolgáltatásokat nyújtanak, és amelyek a beáramló beruházások és a növekvő lakosság igényeinek kielégítéséhez szükségesek.

Ezt az elvet később, a gazdasági reformok végrehajtása során Kína-szerte alkalmazták. Ezt a központi és helyi hatóságok közötti hatáskör-átruházást minden területen Xu (2011) „regionálisan decentralizált autoriter” rendszernek nevezi. Noha Peking széles körű hatáskörrel rendelkezik a helyi szakpolitikai intézkedések végrehajtásába való beavatkozás terén, amennyiben élni kíván ezzel, a gyakorlatban korlátozottak a kapacitásai. Ez lehetővé teszi a helyi eltérések kialakulását a szakpolitikai intézkedések végrehajtásában. Az iparpolitika területén ez azt jelenti, hogy az olyan tevékenységeknél, ahol potenciálisan magas a méretgazdaságosság foka, a nagyvállalatokat – akár állami, akár magántulajdonban lévőket – a központi kormányzati szervek felügyelik, illetve adott esetben szabályozzák. A régióra kiható gazdasági tevékenységeknél hasonló felelősség hárul a tartományra vagy a nagyobb önkormányzati szintre. Hasonlóképpen a megyei szintű tisztviselők is bizonyos felelősséget viselnek a helyi gazdasági jólét és az életkörülmények alakításában. Ennek eredményeképpen Kínában szoros kapcsolat alakult ki az állami hatóságok és a magánszféra között a rendszer minden szintjén.

Meglátásom szerint talán az egyik legfontosabb sajátosság, amely Kínát megkülönbözteti más országoktól, a hatáskörök rutinszerű átruházása regionális vagy helyi szintre, amit viszont ellensúlyoz a központnak az a képessége, hogy nagyon világos iránymutatást adjon, amikor szükségesnek ítéli. Azt is mondhatnánk, hogy mivel az elmúlt tíz évben a központi hatalomgyakorlás gyakoribbá vált, pontosabb lehet Kína rendszerét „államkapitalizmusnak”, nem pedig az itt, általam bemutatott „érintetti (stakeholder) kapitalizmusnak” nevezni. A kérdés eldöntéséhez a gazdasági rendszerek mélyrehatóbb összehasonlító vizsgálatára lenne szükség, ám ez túlmutat a jelen tanulmány keretein.⁴

Bár ebben a rendszerben sok hatáskör a regionális szintre tevődik át, a központ továbbra is következetesen vállalja Kína kiegyensúlyozott növekedés iránti elkötelezettségének fenntartását, olyan rendszer működtetésével, amelyben a fejlődés előnyei széles körben érvényesülnek. Az elmúlt években ez tükröződött a Párt „minőségi növekedés” (high quality growth) iránti elkötelezettségében, ami nemcsak gazdasági, hanem környezeti és társadalmi szempontból is fenntartható növekedést jelent. Bár a központi hatóságok különféle igazgatási eszközzel aktívan beavatkozhatnak, Kína hosszú távú fejlődése szempontjából az egyik legfontosabb – egyben talán a leghatékonyabb – eszköz a nemzeti lakóhely-nyilvántartási rendszer. Ez az úgynevezett „hukou-rendszer”, amely közvetetten befolyásolja a demográfiai folyamatokat

⁴ A jelen folyóirat egyéb számaiban is hasznos összehasonlító cikkek olvashatók a kínai növekedésről és gazdasági struktúráról. Lásd különösen Csanádi (2017), Rippel (2017), Balogh (2017), valamint Komlóssy és Vargáné Körmendi (2019) írásait.

az ország egész területén. Ebben a rendszerben az egyént egy adott (vidéki vagy városi) településen veszik nyilvántartásba, legtöbbször az anyja lakóhelye szerint. Így módon a rendszer a személy hozzáférését a közszolgáltatásokhoz – például az oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz és szociális juttatásokhoz – a bejegyzett lakóhelyéhez köti. Ezt a rendszert az 1950-es években vezették be azzal a céllal, hogy ellenőrizzék a belső migrációt, és növeljék a forráselosztás hatékonyságát.

A rendszer hatásai a nyitást követő években, 1979–1980-tól kezdődően váltak nyilvánvalóvá, amikor az új különleges gazdasági övezetek fejlődésnek indultak. Az első ilyen övezetek létrehozásának célja a külföldi befektetések ösztönzése és a nemzetközi kereskedelem élénkítése volt, ami exportvezérelt növekedéshez vezetett. Ezt értelemszerűen új munkalehetőségeket teremtett a tengerparti térségekben, ami viszont a vidéki és a belső régiókból vonzotta a munkaerőt. Ugyanakkor a hukou rendszer ennek komoly akadályát jelentette, mivel hátráltatta a munkaerő áramlását a jelentős kereslettel jellemezhető régiókba. A politika ezen ellentmondásait eleinte pragmatikusan kezelték. Ahogy a belső területeken értesültek a távoli régiókban elérhető munkalehetőségekről, a munkavállalók elindultak a tengerparti térségekbe, ahol kezdetben nem hivatalos körülmények között, később pedig a munkáltatók vagy új magánvállalkozások által biztosított szállásokon éltek. Az új munkavállalók nem az adott különleges övezet településének lakosai, és házastársuk, gyermekeik és más családtagjaik gyakran a hivatalos lakóhelyükön maradtak, ahol hozzáfértek a közszolgáltatásokhoz. A munkavállalók az ünnepek idején, szabadnapokon tértek haza megtakarításaikkal, és a lehetőségeikhez mérten ekkor próbáltak hozzáférni a szükséges egészségügyi ellátáshoz.

Idővel a frissen érkezett munkavállalók rossz életkörülményei és a családjukra nehezedő terhek nyilvánvalóvá váltak, és a hatóságok megkezdtek a lakóhelyi státusz rendezését, illetve a közjavak biztosításának javítását a gyorsan fejlődő régiókban. A kimenet itt is nagy mértékben a helyi kezdeményezésektől függött, és jelentős eltérések mutatkoztak az egyes területek között. Összességében azonban a gyors gazdasági növekedést Kína demográfiai folyamatai alakították, amelyek viszont maguk is a kínai gazdaság jelentős változásai által formálódtak.

A 2. fejezetben tartományi szintű kínai népesedési adatokon mutatom be a demográfiai tényezők és a gazdasági fejlődés kölcsönhatását. Ez viszont azt sugallja, hogy Kína demográfiai profiljának néhány lassan változó sajátossága okán előre jelezhető, hogyan fog alakulni a tényezők közötti kölcsönhatás az elkövetkező években. A 3. fejezetben Kanton tartomány városi szintű adatait felhasználva azt tárgyalom, hogy a demográfiai erők és a helyi hatóságok közjóléti kötelezettségei miként hatottak egymásra, és hogyan alakították ki azokat a tényezőket, amelyek jelenleg visszafogják a kínai gazdasági növekedést. Ez olyan területeket javasol, ahol támogathatják a központi hatóságok a helyi hatóságokat annak érdekében, hogy a jövőben megelőzzék az ilyen problémák kialakulását.

2. Regionális demográfiai tényezők Kínában

A kínai hukou lakóhely-nyilvántartási rendszert a központi hatóságok egyik olyan politikai eszközeként azonosítottam, amely fontos szerepet játszott Kína fejlődési pályájának alakulásában. A másik fontos tényező Kína „egykepolitikája” volt, amelyet 1980-ban vezettek be, majd 2014-ben, több lépcsőben kezdtek enyhíteni.⁵ Egyébként fejlődésének főbb jellemzői sok más országgal közös vonásokat mutatnak: olyan ország, ahol a lakosság túlnyomó része kezdetben vidéken él, és elsősorban az alacsony fokú gépesítéssel és termelékenységgel jellemezhető mezőgazdaságban dolgozik. A fejlődés során a munkaerő a városokba áramlik, hogy a viszonylag olcsó munkaerő kínálta előnyöket kihasználó, magas megtérülést ígérő tőkebefektetésekre épülő feldolgozóiparban dolgozhasson⁶.

Az 1. ábra országos szinten mutatja be a kínai demográfiai folyamatokat 1980-tól a Kínai Statisztikai Hivatal adatai alapján. A bal felső panel Kína teljes népességét, illetve ennek vidék és város szerinti bontását ábrázolja. 1980-ban a teljes népesség mintegy 1 milliárd fő volt, a lakosság 80 százaléka vidéken, 20 százaléka városban élt. Ezután a városi népesség gyors növekedésnek indult, mivel az embereket az új, feldolgozóipari vállalatok által kínált munkalehetőségek a városi központokba, illetve a városiasodás révén átalakuló közeli, vidéki térségekbe vonzották. Az 1990-es évekig folytatódott a vidéki népesség lassú növekedése, majd az alacsony születési ráta és a városokba irányuló elvándorlás miatt gyorsan csökkenni kezdett. 2010-re Kína lakosságának fele élt vidéken és fele városokban. 2024 végén a városban lakók aránya 67 százalék, míg a vidéki lakosságé 33 százalék volt.

Az általános trendek tehát a vidékről való elvándorlást mutatják, amely az elmúlt négy évtizedben Kína fejlődésének fontos – még mindig folyamatban lévő – jellemzője volt. A munkaerőt a növekedés vonzotta a városokba. Ezzel a folyamattal együtt – még a földhasználati jogok eladása előtt – földterületeket vettek el azoktól a vidéki területektől, amelyek korábban kollektíven foglalkoztak mezőgazdasági termeléssel, azért, hogy először gyártásban és forgalmazásban, később pedig lakóingatlanok fejlesztésében és közszolgáltatásokban hasznosítsák őket.

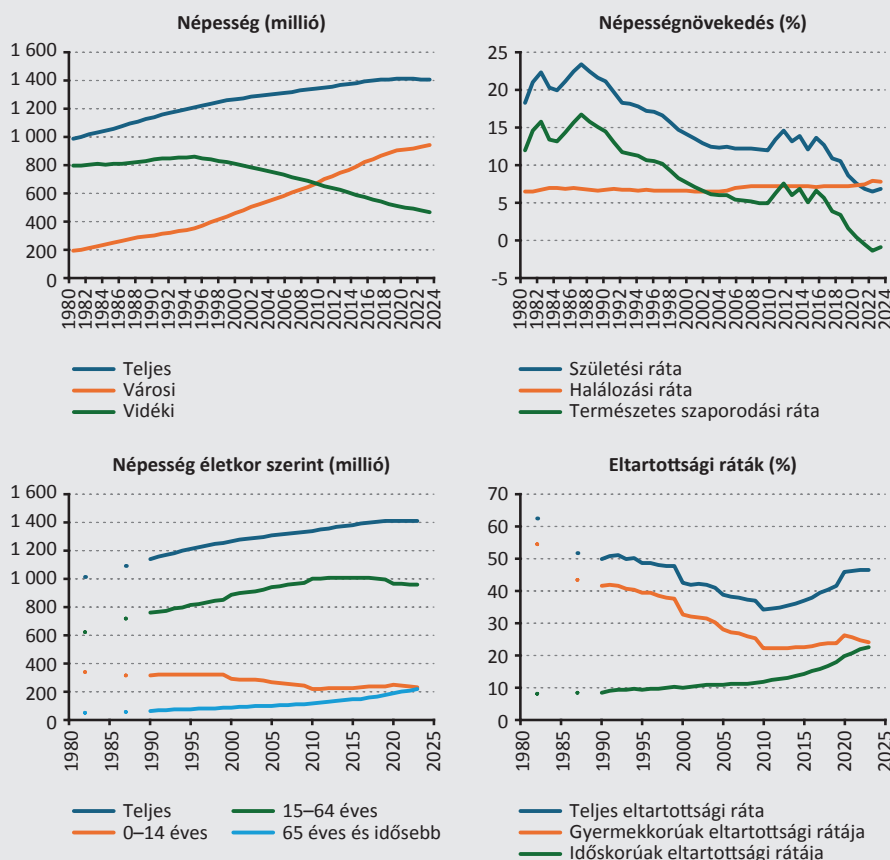
A városiasodott területekre újonnan érkező munkavállalók által generált, növekvő közszolgáltatási igény felvetette a kérdést: hogyan lehet finanszírozni ezeket a szociális ellátásokat? Hamar felismerték, hogy ha az új városi területek adózása főként a helyi hatóságok illetékességi körébe tartozik, az a növekedés és jólét mellett jelentős egyenlőtlenségekhez vezethet. Emiatt a központi hatóságok 1994-ben fiskális reformot vezettek be, amelynek értelmében a helyi adóbevételek a központi költségvetésbe kerültek, majd a központi hatóságok osztották szét azt

⁵ A Kínában megfigyelhető demográfiai folyamatok egy másik aspektusa a népesség általános elöregedése és ennek hatásai a megtakarításokra, a növekedésre és a reálkamatokra. Ezeket a kérdéseket elemzi Pradhan és Goodhart (2024). Lásd még: Goodhart és Pradhan (2020).

⁶ Lásd a klasszikus növekedéseméletet itt: Lewis (1954). Lásd még: Hirschman (1958), Lin és Shen (2018), valamint Wan és Zhang (2017).

Kína különböző régiói között, az ötéves tervben megfogalmazott prioritásoknak megfelelően. Emellett a regionális hatóságok mozgásterét az is korlátozta, hogy nem bocsáthattak ki önálló, helyi kötvényeket, így nem tudtak a jövőbeni bevételek terhére hitel felvenni. A helyi hatóságok ugyanakkor megőrizték a jogot arra, hogy a földek eladásából származó bevételeket felhasználják, és idővel a földeladások váltak a regionális kormányzatok mérlegének legjelentősebb eszközoldali tételévé (lásd *Anderson és Lu 2018*). A földeladások gyakorlata és az ebből származó bevétel elosztása régióként eltért, de az eladásokból származó bevételeket sok esetben a helyi állami tulajdonú vállalatok (SOE-k) kapták, amit saját tőkéjük részévé tettek. Ezek a helyi állami vállalatok végül kibocsáthatták saját, hitelviszonyt megtestesítő értékpapírjaikat. A helyi állami vállalatok kötvénykibocsátása különösen a 2009-ben indult fiskális élénkítő program idején nőtt meg jelentősen, és 2014-ig a nem pénzügyi szektor adósságállomány-növekedésének nagy részét ez tette ki (lásd *Anderson 2020; Anderson és Lu 2018*).

1. ábra
Országos szintű demográfiai adatok Kínában

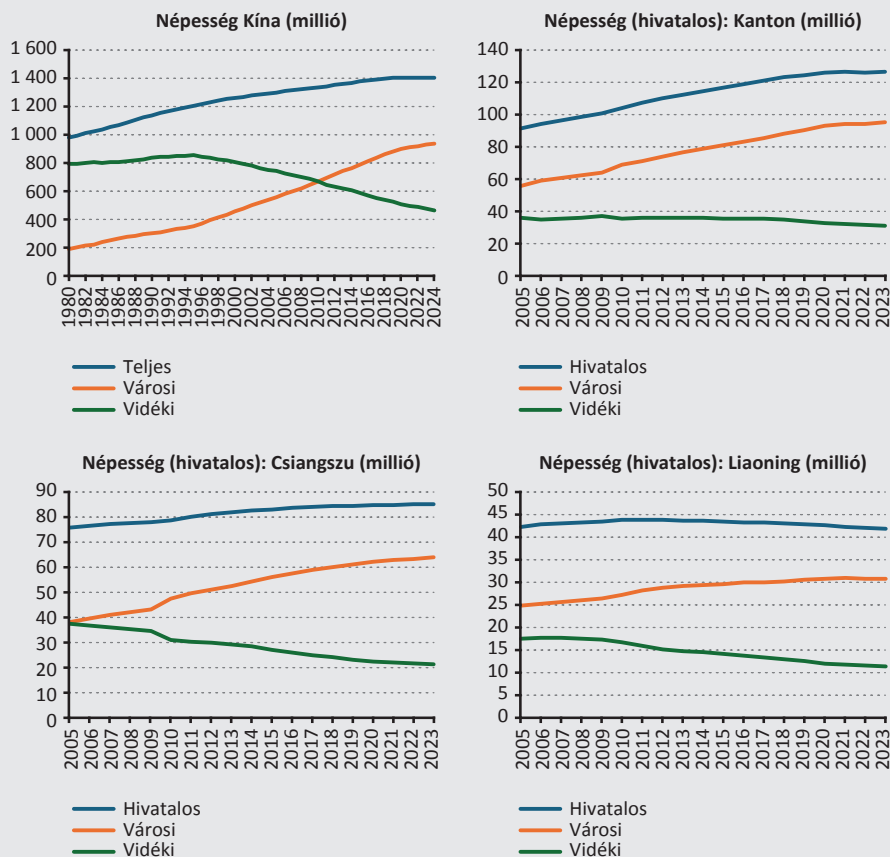

Forrás: Kínai Statisztikai Hivatal (<https://www.stats.gov.cn/english/Statisticaldata/yearbook/>)

Az 1980-ban bevezetett „egyke”-politika hatására lassuló népességnövekedés csak sokkal később mutatkozott meg. Az 1. ábra jobb felső panelje a születési és halálozási rátát, valamint a természetes népességnövekedési rátát mutatja éves bontásban. 1980 után Kínában a születési arány 1987-ben érte el a csúcst. Ezt követően fokozatosan csökkent 2011-ig, amikor az 1985 és 1990 között született generáció elérte a legintenzívebb gyermekvállalási kort, aminek következtében mintegy 5 évig enyhe növekedés mutatkozott a születési arányban. Ez is jól illusztrálja a demográfiai folyamatok hosszú távú előrejelezhetőségét. E tényezők szemléltetésének másik módja a népesség életkor szerinti összetétele, amely az 1. ábra bal alsó paneljén szerepel. Az ábra a 65 év feletti népesség folyamatos növekedését mutatja, valamint a 0–14 éves korosztály létszámának egyidejű, lassú csökkenését. Összességében Kína teljes népessége 2020-ban érte el a maximumát, és azóta fokozatosan csökken. A népesség összetétele azonban 1980 óta jelentősen megváltozott. Ezt az 1. ábra jobb alsó paneljén az eltartottsági ráta szemlélteti. A gyermekkorúak eltartottsági rátája a 0–14 éves korosztály teljes népességhez viszonyított aránya, míg az időskorúak eltartottsági rátája a 65 év feletti aránya. Végül az eltartottsági ráta a 0–14 évesek és a 65 év feletti arányát mutatja a teljes népességhez mérten. Kína eltartottsági rátája 2010 óta meredeken emelkedik. Még szembetűnőbb az eltartottsági ráta összetételének változása. Korábban a gyermekkorúak eltartottsági aránya sokkal magasabb volt, mint az időskorúaké. Mára azonban a két ráta kiegyenlítődt, és a jövőben az időskorúak eltartottsági aránya fog dominálni. A szociális szolgáltatásokra gyakorolt hatás egyértelmű és drámai. Az 1980-as és az 1990-es években az oktatásra és a gyermekgondozásra mutatkozott a legnagyobb igény, míg a jövőben az idősgondozás és az egészségügyi ellátás kerül előtérbe.

Kína sajátos gyakorlatából fakadóan – amely a felelősség, feladatok regionális és helyi hatóságokhoz delegálásával jellemezhető –, egyértelmű, hogy a bemutatott demográfiai folyamatok következményeinek jelentős része leginkább helyi szinten érezteti majd hatását. Ezenkívül, tekintettel Kína exportvezérelt növekedési hullámának jellegére, számításba kellene venni azt, hogy az egyes régiók demográfiai jellemzői jelentősen eltérnek majd. Ennek szemléltetésére három olyan tartomány demográfiai jellemzőit hasonlítom össze, amelyeket 1980 óta erőteljesen érintett a feldolgozóipar növekedése, ugyanakkor fejlődési pályáik lényeges eltéréseket mutatnak. Ezek Kanton, Csiangszu és Liaoning tartományok. Kanton tartomány székhelye Kanton, mely Dél-Kínában a Gyöngy-folyó deltájánál található, s ami a 19. század óta fontos kereskedelmi központ. Csiangszu tartomány Kína közép-keleti részén, a Jangce folyó alsó szakaszánál helyezkedik el, számos jelentős város található itt, székhelye Nanking. Liaoning pedig Északkelet-Kínában található, fontos közlekedési kapcsolatokkal rendelkezik Oroszországgal és Koreával, illetve kikötője van a Kelet-kínai-tengeren. Székhelye Shenyang.

2. ábra
A népesség alakulásának trendjei

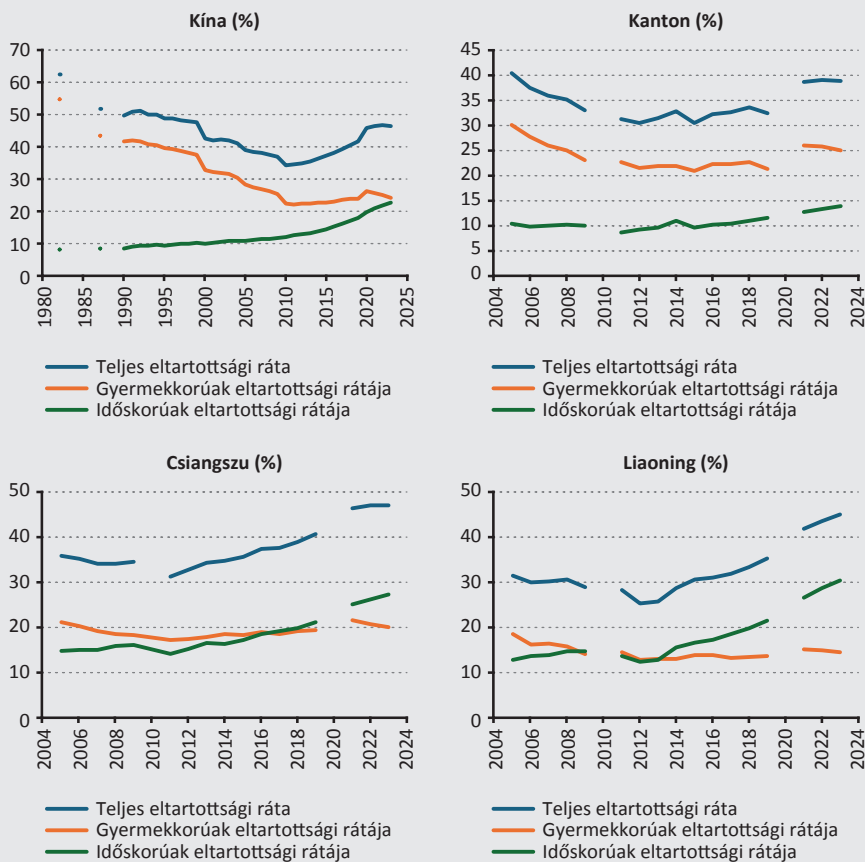

Forrás: Kínai Statisztikai Hivatal (<https://www.stats.gov.cn/english/Statisticaldata/yearbook/>)

A 2. ábra 2005 és 2023 között a teljes, a városi és a vidéki népesség számát mutatja a hivatalos lakóhely-nyilvántartás (hukou) adatai szerint a három tartományban. Összehasonlításként az ábrán szerepelnek a Kína egészére vonatkozó népességi adatok is. Az látható, hogy a három vizsgált tartomány demográfiai folyamatai jelentősen eltérnek egymástól. 2005 és 2023 között Kínában 8 százalékkal nőtt a népesség. A növekedés Kanton tartományban 38, Csiangszuban 12,4 százalék volt, míg Liaoningban 1 százalékkal csökkent a népesség. Kanton tartományban a nagy arányú népességnövekedés a városi lakosság jelentős bővülésének köszönhető, miközben a tartomány vidéki népessége 13 százalékkal csökkent, ami jóval kisebb mértékű, mint a vidéki népesség Kína egészére vonatkozó 38 százalékos csökkenése. Ez azt mutatja, hogy a Kanton városi népességét gyarapító újonnan érkezők többségükben

más tartományokból származnak⁷. Ezzel szemben 1990 óta Csiangszuban a teljes népesség mérsékelten (12 százalékkal) nőtt, Liaoning esetében pedig lényegében nem változott. Ugyanakkor mindkét tartományban gyorsan növekedett a városi népesség (Csiangszu: 67, Liaoning: 24 százalék), miközben egyidejűleg nagyarányú vidéki elvándorlás zajlott (Csiangszu: –43, Liaoning: –33 százalék). Ez arra enged következtetni, hogy e két régió hatóságainak azzal a feladattal kellett szembenéznük, hogy a közjólétiszolgáltatás-nyújtást a vidéki területekről az újonnan kialakult városi övezetek felé kellett átirányítani.

3. ábra
Eltartottsági ráták

Forrás: Kínai Statisztikai Hivatal (<https://www.stats.gov.cn/english/Statisticaldata/yearbook/>)

⁷ újonnan regisztrált lakosok

A régiók közötti eltéréseket más megvilágításba helyezi az eltartottsági ráták vizsgálata. Ezt a 3. ábra mutatja be a kiválasztott tartományokban 2005 óta elérhető, a hivatalos lakóhely (hukou) szerinti regisztrált lakosokra vonatkozó adatfelvételek alapján. Kanton tartományban az eltartottsági ráta csökkent a 2005 és 2015 közötti gyors növekedés időszakában. A vizsgált időszakban az eltartottsági ráta jelentős részét a gyermekkorúak eltartottsági rátája tette ki, azaz oktatásra és olyan egyéb szolgáltatásokra volt a legnagyobb szükség, amelyek a fiatalok munkaerőpiaci belépését segítették. Ezzel szemben Csiangszu és Liaoning tartományban az eltartottsági ráta meredeken emelkedett, aminek oka az időskorúak eltartottsági arányának növekedése volt: ez az érték 2023-ban Csiangszuban elérte a 24, Liaoningban pedig a 31 százalékot. Így ebben a két tartományban a helyi hatóságoknak a városi egészségügyi közszolgáltatások iránti fokozott igényeket kellett kielégíteniük, ami nagy változást jelentett a korábbi szükségletekhez képest.

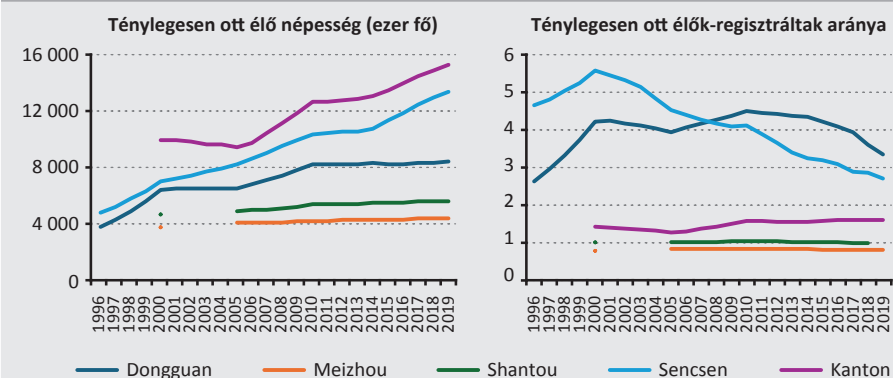
3. A helyi szintű fejlesztési stratégiák példái

Hangsúlyoztam, hogy Kínában a közszolgáltatások biztosításának és az ehhez szükséges finanszírozás előteremtésének helyi szintre delegálása különféle megoldásokat eredményezett. Ennek egyértelmű szemléltetésére ebben a fejezetben Kanton tartomány öt településének példáját vizsgálom. Az elmúlt 30 évben rendszeresen jártam Kínának ezen a részén, és az elmúlt 8 évben többször is hosszabb időt töltöttem itt. Ezek közé tartozik a régóta a tartomány székhelyeként működő Kanton, valamint a Hongkonggal közvetlenül szomszédos Sencsen, amely, mint fentebb bemutattam, az első különleges gazdasági övezet volt. Emellett két másik várost is vizsgállok, amelyeket körülbelül Sencsennel egyidőben minősítettek különleges gazdasági övezetté. Ezek Dongguan, a Sencsennel és Kantonnal is határos nagy városi körzet, valamint a Kantontól mintegy 400 km-re keletre található tengerparti kikötő, Shantou. Végül Meizhout mutatom be, egy történelmi várost és kerületet, amely Shantou mögött, a szárazföld belsejében, meredek dombvidéken fekszik. Ez volt a világszerte megtalálható hakka diaszpóra egyik szülőhelye.

A 4. ábra bemutatja a népesség alakulását ezen az öt településen úgy, hogy betekintést nyerhetünk a kínai piacreform időszakának urbanizációs folyamataiba. A 4. ábra bal oldali panelje az adott városban „ténylegesen ott élő” (usually resident) egyének számát mutatja. Ide tartoznak azok a lakosok, akik a hukou rendszerben is a városban vannak nyilvántartva (helyi lakóhellyel rendelkezők), és azok is, akiknek a hukou rendszer szerint máshol van a lakóhelye, de a városban dolgoznak és életvitelszerűen itt tartózkodnak. A 4. ábra jobb oldali panelje az adott városban „ténylegesen ott élő” (helyi és nem helyi hukouval rendelkező) személyek számának és az adott városban regisztrált lakóhellyel rendelkező (hukou-ban nyilvántartott) lakosainak az arányát mutatja.

Említettem már, hogy a kínai lakóhely-nyilvántartási rendszerben (hukou) a gyermekeket születéskor a szülők bejegyzett lakóhelyén regisztrálják. E rendszer célja eredetileg az volt, hogy a szülőket a nyilvántartott lakóhelyükön való munkavállalásra és letelepedésre ösztönözze, hiszen a közszolgáltatásokhoz – például az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz – való hozzáférés ehhez kötött. Az 1980-as évektől kezdve azonban bizonyos területek fellendültek, és sokan elhagyták a vidéki területeket, hogy a városokban keressenek munkát. Miután munkát találtak, vagy nem hivatalos körülmények között, vagy a munkahelyük által biztosított szállásokon laktak. Bár ezt a gyakorlatot a hatóságok megtűrték, a nem helyben regisztrált munkavállalók nem élvezhették ugyanazokat a jogokat, mint a regisztrált lakosok. Ahogy egyes térségekben növekedett az ilyen vándormunkások száma, a helyi hatóságok megkezdtek a ténylegesen ott élők számának nyilvántartását is.

4. ábra
A népesség jellemzői

Forrás: CEIC (<https://www.ceicdata.com/en>)

1996-ban például Sencsenben a ténylegesen ott élő népesség 4,8 millió fő volt. Ugyanakkor ezen belül a ténylegesen ott élő és a regisztrált lakosok aránya 4,67 volt, tehát a regisztrált népesség 1,03 millió fő volt. Mindez jól mutatja, hogy Sencsent a különleges gazdasági övezetté nyilvánítását követő első 16 évben hatalmas beáramlás jellemezte. Ezt követően a ténylegesen ott élők száma jelentősen megnőtt Sencsenben, így 2019-re a népesség meghaladta a 13 milliót. 1996 és 2000 között a ténylegesen ott élők és a regisztrált lakosok aránya folyamatosan nőtt, ami azt jelzi, hogy továbbra is a vándormunkások voltak túlsúlyban. Ezt követően az arány folyamatosan csökkent, 2019-re már 3 alá esett. Ez azt mutatja, hogy a Sencsenbe újonnan érkezők közül sokan olyan munkahelyeken dolgoztak, amelyek lehetővé tették a regisztrált lakóhely megszerzését és a családjuk letelepedését is. Ezek az adatok is érzékeltetik Sencsen elképesztően gyors átalakulását: a korábban fejletlen, vidéki közösségből először egy könnyűiparra épülő, virágzó, gyorsan fejlődő várossá, majd később világszínvonalú technológiai központtá vált.

A 4. ábra azt mutatja, hogy Dongguan, Sencsen északi szomszédja, a szintén különleges gazdasági övezet 1996 és 2000 között még ennél is jelentősebb népességnövekedést produkált, aminek főként a vándormunkások beáramlása volt az oka. 2000 és 2005 között a ténylegesen ott élő népesség száma nem változott. Ebben az időszakban számos olyan gyár is bezárt, amely elvesztette versenyelőnyét Kína más területeivel vagy más országokkal szemben. Ezután – az ipari megújulással és a termelési szerkezet átalakulásával jellemzett időszakban – a népesség lassan növekedett, de a lakosság továbbra is jellemzően vándormunkásokból áll.

Kantonban a ténylegesen ott élő népesség jelentősen növekedett: 2000-ben 9,9 millió fő volt, 2019-re pedig elérte a 15,3 milliót. Ugyanebben az időszakban a ténylegesen ott élők és a regisztrált lakosok aránya mérsékelten emelkedett, 1,42-ről 1,6-re. Ezt azt tükrözi, hogy a tartomány székhelyeként a város profitálni tudott a környező régió – ide tartozik Dongguan és Sencsen, valamint Foshan, Zhuhai és más, a Gyöngy-folyó deltájának nyugati oldalán található városok – gyors fejlődéséből.

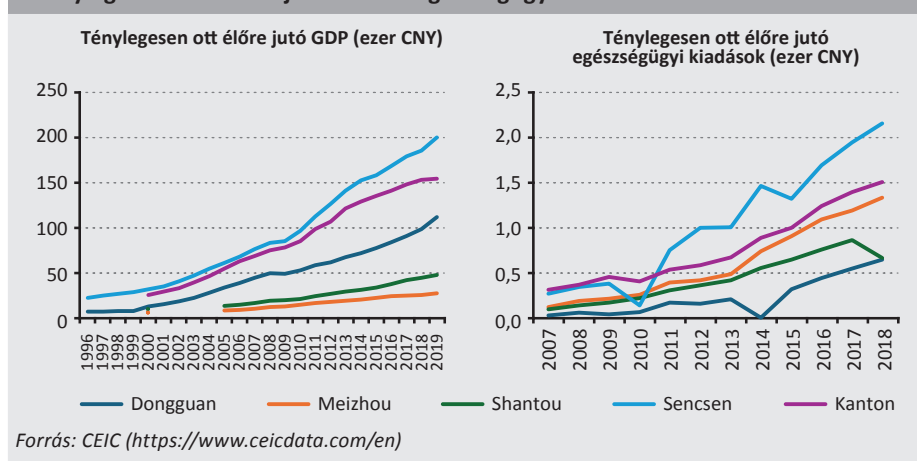
A 4. ábra alapján az is elmondható, hogy Shantou és Meizhou esetében a népességnövekedés messze elmarad Sencsen, Dongguan vagy akár Kanton dinamikus bővülésétől. Shantou ténylegesen ott élő népessége 2005-ben 5 millió fő volt, és 2019-re 5,7 millió főre nőtt. Ugyanebben az időszakban Meizhou népessége 4,1 millióról 4,8 millióra emelkedett. A két városban a ténylegesen ott élők és a regisztrált lakosok aránya stabilan 1,0 körül alakult. Ez inkább fokozatos fejlődésre utal, nem pedig radikális változásokra még Shantou esetében is, annak ellenére, hogy immár 40 éve különleges gazdasági övezet.

Ezek a népességnövekedési minták meglehetősen érthetőnek tűnnek, ha figyelembe vesszük, hogyan módosultak a városok közötti közlekedési kapcsolatok. Sencsen és Dongguan régóta rendelkeznek tengeri összeköttetéssel Hongkonggal, Makaóval és más országokkal, illetve van közlekedési összeköttetésük a Gyöngy-folyó deltája környéki egyéb területekkel. A piaci reform korszakának kezdetén is létezett már vasúti kapcsolat Kanton és Hongkong (Kowloon) között, amely Sencsent és Dongguant is érintette. Tehát a különleges gazdasági övezetek létrejöttékor már létezett egy kezdetleges közlekedési hálózat, és számos lehetőség állt rendelkezésre ennek viszonylag olcsó kibővítésére, és ezáltal az agglomerációs gazdaságok széles skálájának kialakulására. Ezzel szemben Meizhou és Shantou fejlődését hátráltatta, hogy gyengék voltak a közlekedési kapcsolatok a Gyöngy-folyó deltájával nyugaton, illetve Xiamen és Zhejiang tartományokkal keleten. Ezek a közlekedési kapcsolatok csak fokozatosan javultak. 1996-ban például nem volt közvetlen vasúti összeköttetés Kanton és Shantou között. 2008-ban már járt közvetlen vonat, az éjjeli járat 7 óra alatt tette meg a távot. A Sencsen–Shantou nagysebességű vasút 2013-ra készült el, mintegy 2 órára rövidítve a menetidőt. A Kanton–Shantou nagysebességű vasútvonal most épül, átadása 2025 végére várható, elkészülésével a menetidő mintegy 90 percre csökken.

Az 5. ábra további betekintést nyújt a vizsgált öt város társadalmi és gazdasági fejlődésébe. Az ábra bal oldali panelje a városok egy főre jutó GDP-jét mutatja a ténylegesen ott élő lakosokra vetítve. Ebben a tekintetben Sencsen felvirágzása kiemelkedő. 2000-ben, húsz évvel azután, hogy Teng Hsziao-ping a „saját, nehéz útjának” nevezte Sencsen fejlődési pályáját, a város utolérte és megelőzte Kantont, amely korábban a szárazföldi Dél-Kína legvirágzóbb városának számított. 2019-re a különbség tovább nőtt. Az egy – ténylegesen ott élő – főre jutó GDP 200 400 CNY (29 000 USD) volt Sencsenben, míg 154 400 CNY (22 286 USD) Kantonban. A dongguani egy – ténylegesen ott élő – főre jutó GDP alakulása jól illeszkedik a népességi adatok által sugallt felvirágzás–hanyatlás–megújulás mintázathoz. Meizhouban és Shantouban ez a mutató mérsékelt gazdasági növekedést jelez, ami összhangban van e városok népességének lassabb növekedésével.

5. ábra

A ténylegesen ott élőkre jutó GDP és egészségügyi kiadások

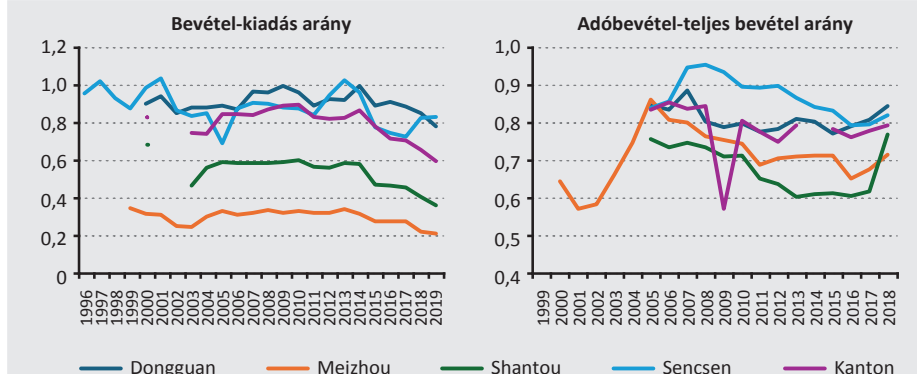

Az 5. ábra jobb oldali panelje az adott város közigazgatási körzetében jelentkező egészségügyi és családtervezési kiadásokat egy – ténylegesen ott élő – főre eső értéket mutatja a ténylegesen ott élőkre vetítve. Az adatok azt jelzik, hogy ez a társadalmi-gazdasági fejlettségi mutató jellemzően együtt növekszik a GDP-vel, de nem követi azt pontosan. Különösen figyelemre méltó, hogy a közegészségügyi ellátások mutatója alapján Meizhou megközelíti a tartományi székhely, Kanton szintjét, amely számos kiváló kórházzal és egészségügyi intézménnyel rendelkezik. Ezzel szemben Shantou és különösen Dongguan jelentősebben lemaradtak.

Úgy vélem, hogy ezek a mintázatok jól tükrözik Kína regionális önellátásra épülő rendszerének következményeit. Egy prefektúraszintű városban az egészségügyi hatóságok a kiadásait az alábbi források kombinációjából finanszírozzák: (a) a városi költségvetésből vagy a magasabb (tartományi vagy országos) szintű költségvetések egyedi programjainak keretében nyújtott hozzájárulásokból, (b) a betegeknek nyújtott

szolgáltatásokért az egészségbiztosítók (amelyek a lakóhely-nyilvántartás, a foglalkoztatás vagy a magánbiztosítás alapján működnek) által fizetett térítésekől és a betegek önrészesedéséből, valamint (c) a közintézményekhez tartozó gyógyszerárak és más egészségügyi üzletek gyógyszerek és egyéb egészségügyi termékek értékesítéséből. A Meizhouban tapasztalható, viszonylag magas egészségügyi kiadások részben a helyi lakosság körében fennálló az egészségügyi ellátások iránti jelentős kereslet következménye lehet, ami a demográfiai jellemzőkkel (pl. az idősebb népesség nagyobb arányával) és a jövedelmi viszonyokkal is összefügghet. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy Meizhou mint a környező, elszigeteltebb vidéki térségek központi városa, egy szélesebb régió egészségügyi ellátását is biztosítja. Egy ilyen térségben ez lehet a legközelebbi és a legkényelmesebb megoldás, ha valaki bonyolultabb egészségügyi probléma miatt keres orvosi segítséget. Végül pedig, mivel az állampolgárok bárhol szabadon választhatnak egészségügyi szolgáltatót, a magas kereslet részben az intézmény jó hírvének is köszönhető lehet. Ebből adódóan egyfajta versenyhelyzet is kialakulhat: az egészségügyi intézmények dolgozói szakmai büszkeségből is törekedhetnek a kiválóságra, de az önrészfizetésekből származó bevételek is motiváló erőként hathatnak. Ezek a szempontok magyarázatot adhatnak arra is, hogy miért marad el Dongguan a többi várostól a helyi egészségügyi kiadások tekintetében (5. ábra). Ennek egyik oka az lehet, hogy egyes egészségügyi szükségleteket hatékonyabban elégítenek ki a közeli Kantonban vagy Sencsenben. Emellett a Dongguanba frissen érkezett, helyi lakóhellyel (hukou) nem rendelkező vándormunkások előnyösebbnek tarthatják – akár költségek, várakozási idő vagy személyes kapcsolatok miatt – azt, hogy egészségügyi ellátást akkor vegyenek igénybe, amikor családlátogatásra hazatérnek. Például ha egy Meizhouból származó, Dongguanban dolgozó vándormunkás megbetegszik, előfordulhat, hogy inkább hazatér egy műtét kedvéért, mert ott az utókezelés olcsóbb, és a családja is tudja őt támogatni.

6. ábra
Bevételek és kiadások aránya

Forrás: CEIC (<https://www.ceicdata.com/en>)

A 6. ábra rávilágít arra, hogy az olyan lassabban növekvő városok, mint Meizhou és kisebb mértékben Shantou, miben különböznek a Gyöngy-folyó deltájának gyorsan fejlődő városaitól. Az ábra bal oldali panelje az önkormányzati közbevételek és a teljes önkormányzati kiadások arányát mutatja. 2019-ben ez az arány Meizhou esetében 0,2, Shantouban pedig 0,37 volt⁸. Ugyanez az arány Sencsenben 0,83, Dongguanban 0,78 és Kantonban 0,59 volt. A jobb oldali panel tanúsága szerint azonban az adóbevételek aránya az önkormányzatok összbevételeiben hasonló az öt városban. Úgy tűnik tehát, hogy strukturálisan különböznek egymástól: Meizhou és Shantou esetében a helyi közszolgáltatás-nyújtás relatíve magasabb szinten valósul meg. Az egyik lehetséges magyarázat rá, hogy e szolgáltatások finanszírozásához vagy kereskedelmi tevékenységekből származó bevételeket használnak fel, amilyenek például az intézményhez befolyó egészségügyi ellátási vagy oktatási díjak, vagy pedig a finanszírozás az intézményhez köthető leányvállalatokon vagy fióktelepeken, szervezeti egységeken keresztül valósul meg.

Sajnos a nyilvánosan elérhető adatok alapján nem könnyű megállapítani, hogy az egyes tényezők milyen mértékben járulnak hozzá a közszolgáltatások költségeinek költségvetésen kívüli finanszírozásához. Amint azt *Wong (2018)* is kifejti, a kínai jelentési és adatnyilvántartó rendszerek gyengeségei miatt az adatszolgáltatás területileg és időben is inkonzisztens. Különösen aggályos, hogy nem derül ki, azonosítottak-e minden érintett szervezetet, és kötelezték-e arra, hogy megfelelő elszámolási keretrendszerben nyújtsanak be adatokat, beszámolókat. Ezt a problémát felismerve a 2014-es költségvetési törvény előírta egy új államháztartási jelentési rendszer bevezetését. Ez a rendszer átfogó információkat, adatokat hivatott gyűjteni az állami bevételekről, beleértve a költségvetésen kívüli és a célhoz kötött bevételeket, földeladásokat, az állami tulajdonú vállalatoktól származó befizetéseket, valamint különféle nyugdíj- és társadalombiztosítási rendszerek bevételeit is (*Wong 2018:276–277*). A rendszer bevezetése azonban lassan halad. Ez részben annak tudható be, hogy nehéz azonosítani a releváns, jelentéstételre kötelezett szervezeteket, illetve besorolni őket közszolgáltató vagy kereskedelmi szervezetként. Előfordulhat például, hogy egy város több, nagy csoportba szerveződött állami vállalatot támogat, amelyek számos leányvállalata közül néhány közjavakat biztosít, közszolgáltatást nyújt, míg mások tisztán kereskedelmi tevékenységet folytatnak. Az is lehetséges továbbá, hogy a kereskedelmi tevékenységből származó profitból finanszírozzák a közszolgáltatást nyújtó egységek bizonyos kiadásait, de ezek az átutalások nem jelennek meg az állami bevételek között.

⁸ A szükséges forrás származhat a fent felsorolt (a), (b) és (c) alternatívák bármelyikéből. Fontos megjegyezni, hogy ezekbe beletartoznak azok a tételek is, amelyeket a nem helyi lakosok fizetnek a városokban (Meizhouban vagy Shantouban) igénybe vett egészségügyi szolgáltatásokért.

Kínában a vállalati reform támogatói régóta vallják azt az elvet, hogy el kell különíteni a köz- és a magánszolgáltatásokat azáltal, hogy a vállalatokat egyértelműen vagy kereskedelmi, vagy közszolgáltatást nyújtó szervezetként azonosítanak. Ezen túlmenően körülbelül 2000 óta a vállalati reform egyik célkitűzése a kereskedelmi célú állami vállalatok „tőkésítése” (securitisation), azaz korlátolt felelősségű vállallattá vagy részvénytársasággá történő átalakítása volt. Ez a törekvés ugyanakkor sosem jelent meg egységesen minden régióban. A vállalati reform összehasonlító elemzésében Lu (2018) arról számol be, hogy 2014-ben a helyi állami vállalatok körében Dongguan tartományban viszonylag alacsony volt a tőkésítettségi szint: 2012-ben a helyi állami vállalatok teljes eszközállományának csak 21 százaléka volt tőzsdén jegyzett vállalat tulajdonában, pedig a 12. ötéves tervben a célértéket 60 százalékban határozták meg. Lu értékelése szerint Dongguan tartomány számos állami vállalata túlságosan szerteágazó konglomerátum volt, világos alaptevékenységek nélkül.

Ezt a kérdést jobban megérthetjük, ha megvizsgáljuk azokat az állami tulajdonú vállalatokról elérhető adatokat, melyek infrastrukturális projektek finanszírozása céljából a sanghaji vagy a sencseni tőzsdén jegyzett vállalati kötvényeket bocsátottak ki. A Shantou Investment and Financing Group Company, egy AA besorolású, helyi állami vállalat 2014 márciusában 1,8 milliárd CNY értékű vállalati kötvényt bocsátott ki, hogy városi építési projekteket finanszírozzon Shantouban. A Wind Financial Services jelentése⁹ szerint a vállalat saját megfogalmazásában a következő területeken aktív: „beruházások, mezőgazdaság és közlekedés, önkormányzati létesítmények, ingatlanszektor, ... import és az export, ..., városi pártbizottság és a városvezetés döntéseinek végrehajtása, telekfejlesztés, ..., mérnöki tanácsadás, virág- és növénytermesztés, kutatás-fejlesztés és működtetés”. Ez a leírás jól mutatja, hogy a vállalat nem rendelkezik világosan meghatározott alaptevékenységgel. Ugyanakkor alátámasztja azt a felvetést is, hogy Shantouban bizonyos közjavak nyújtásának finanszírozása részben az ilyen szerteágazó, állami tulajdonú cégcsoporton belüli belső forrásáramlással valósul meg.

A Shenzhen Metro Group (SZMC) vállalatcsoport esete eltérő képet mutat. Az AAA-minősítésű, helyi állami vállalat 2013-ban és 2014-ben összesen 8 milliárd CNY értékben bocsátott ki vállalati kötvényeket. A Wind adatbázisában olyan vállalatként jellemzik, amely „metró- és könnyűvasúti projektek kivitelezésére, üzemeltetésére, fejlesztésére és átfogó hasznosítására” fókuszál. A társaság honlapján (kínai és angol nyelven) alaptevékenységként a sencseni városi vasútvonalak építése és üzemeltetése szerepel, amelyek teljes hossza 2016-ban 210 kilométer volt. Emellett a vállalat számos olyan kereskedelmi tevékenységet is folytat, amely szorosan kapcsolódik a metrófejlesztésekhez. Ide tartozik a kereskedelmi és lakóingatlanfejlesztés, a reklámtevékenység és az állomásokon folytatott kereskedelem. Valójában a profit

⁹ <https://www.wind.com.cn/>

jelentős része az ingatlanfejlesztéseknek köszönhető: 2019-ben az SZMC nyeresége 11,7 milliárd CNY volt, míg a metróüzemeltetésből származó bevétel 21 milliárd CNY. A tulajdonos a sencseni önkormányzat, amely elsősorban földhasználati jog formájában járul hozzá a társaság tőkéjéhez. A fejlesztések költségeit visszatartott nyereségből és hitelből fedezik, amelyet nagyrészt a kereskedelmi és lakóingatlan-projektek bevételeleiből térítenek meg.

Az SZMC ugyanakkor nem pusztán egy nagyméretű ingatlanfejlesztő, hanem Sencsen város érdekeit is képviseli a közlekedéstervezési és -koordinációs tevékenységek során tartományi és országos szinten. Saját megfogalmazása szerint a vállalat aktívan részt vesz célzott szociális szolgáltatásokban, ilyen például az idősek számára biztosított ingyenes közlekedés, illetve a 22 ezer lakásos, megfizethető árú ingatlan építése. Vállalati küldetésnyilatkozatában a következő szerepel: „a Shenzhen Metro Group Co., Ltd. elkötelezett az olyan vállalati kultúra létrehozásában és támogatásában, melynek alapértéke a közös felelősségvállalás és értékteremtés, valamint az eredmények közösségi megosztása”; a csoport elkötelezetten dolgozik egy olyan tanulasközpontú vállalat kialakításán, amelyet szigorú fegyelem és emberközpontú vezetés kiegyensúlyozott harmóniája jellemez. Noha a vállalati küldetésnyilatkozat hangvétele jóval lelkesebb, mint amit az utóbbi időben a nyugati világban megszokhattunk, tartalmilag emlékeztet azokra a nyilatkozatokra, amelyeket számos 20. század eleji európai szövetkezeti vállalat tett a céljairól – mely vállalatok némelyike még ma is meghatározó szereplőként működik –, különösen például a biztosítás és a banki szolgáltatások szektorában.

4. Következtetések

A kínai típusú, az érintettek szélesebb körére épülő ún. stakeholder vállalatok működésének vizsgálatát azzal zárom, hogy visszatérek a bevezetésben megfogalmazott kérdéshez, amelyet az alábbi módon fogalmazok át: vajon a helyi kormányzatok forráshiánya ösztönzi-e a helyi állami tulajdonú vállalatok reformját? Ha igen, hogyan hat ez a köz- és magánjavak biztosítására, az ellátásra? Van némi bizonyíték arra, hogy Kína 2014 óta folytatott adósságcsökkentési politikája közvetett módon nyomást gyakorol a helyi kormányzatokra, hogy reformálják meg az állami vállalatokat. Amint az *Anderson (2020)* részletezi, e politika legfontosabb elemei a következők: (a) a helyi önkormányzatok számára megtiltották, hogy nyílt végű hitelgaranciákat vállaljanak, vagy hogy a jövőbeli földértékesítésből származó bevételeket ilyen célra lekössék; (b) az általános célú, helyi kormányzati hitelfelvételt átcsatornázzák a tartományok vagy tartományi jogú városok által kibocsátott önkormányzati kötvények révén; valamint (c) a tőkebefektetési projektek közfinanszírozását köz- és magánszféra együttműködésében (PPP¹⁰) megvalósuló konstrukciókon keresztül

¹⁰ köz- és magánszféra közötti partnerség (public–private partnership)

szervezik, ahol egy helyi állami tulajdonú vállalat külső partnerrel (magánvállalattal vagy másik állami vállalattal) működik együtt, amely rendelkezésre bocsátja az infrastruktúramenedzsment-tapasztalatot, és tőkét biztosít a projektköltségek mintegy 20 százalékának finanszírozásához, míg a fennmaradó 80 százalékot (gyakran hazai szakpolitikai/állami fejlesztési banktól származó) hitelből fedezik. A programot 2014-ben az Államtanács egy irányelve fogalmazta meg, s ezt követően világossá vált, hogy a Nemzeti Fejlesztési és Reformbizottság (National Development and Reform Commission, NDRC) is megerősíti a program végrehajtását: csökkentette az új vállalati kötvénykibocsátások engedélyezésének volumenét, amely korábban fontos forrást jelentett a helyi önkormányzatok infrastrukturális projektjeihez. Ezenkívül 2016-ban és 2017-ben a Pénzügyminisztérium és az Államtanács több nyilatkozatban hangsúlyozta a kormányzati garanciavállalás korlátait. Ezzel párhuzamosan több jelentős PPP-projektet is nyilvánosan leállítottak, valamint a szabályozási előírások megsértése miatt fegyelmi eljárásokat indítottak az érintett helyi önkormányzatok munkatársaival szemben.

Mindezek következtében csökkent a helyi önkormányzatok mozgástere az erőforrások szabad átcsoportosításában a kormányzati szervezeti egységek és a hozzájuk kapcsolódó állami tulajdonú vállalatok között. A városi és megyei önkormányzatoknak a terveiket a tartományok elé kell terjeszteni a forrásokhoz való hozzáférés érdekében, míg a tartományoknak Pekinget kell meggyőzniük, hogy az erőforrás-allokációik következetesek és hatékonyak. 2018-ban és 2019-ben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a helyi önkormányzatokat érzékenyen érinti ez a szabályozási környezet, mivel több, súlyosan eladósodott önkormányzatnak komoly problémát jelentett a lejáró infrastrukturális hitelek átütemezése¹¹. Az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelmi viták és a Covid19-világjárvány következtében a központi kormányzat valamelyest enyhített a konszolidációs, adósságkeelési politikáján. Engedélyezték például a „különleges célú” önkormányzati kötvények kibocsátását, amelyekkel fel tudták tőkésíteni az állami tulajdonú helyi kereskedelmi bankokat, valamint eltörölték a „helyi közpénzügyi minőség” értékelési mutatót, amely büntette azokat az önkormányzatokat, amelyeknél az összkiadásokat viszonylag alacsony arányban fedezték helyi adóbevételek. Az ilyen átmeneti intézkedések ellenére azonban továbbra is nyomás nehezedik a helyi önkormányzatokra annak érdekében, hogy kereskedelmi vállalkozásaikat olyan tevékenységekre korlátozzák, amelyek forrást biztosítanak, nem pedig elvonják azt, és hogy ezeket az erőforrásokat a helyi lakosság számára szükséges közszolgáltatások finanszírozására fordítsák.

¹¹ Lásd pl. Caixin „*The Local Government Debt Crisis that Just Won't Go Away*” 2019. április 10. <https://www.caixinglobal.com/2019-04-10/in-depth-the-local-government-debt-crisis-that-just-wont-go-away-part-1-101402567.html>

A kínai fejlődési modell kihívásai 2020 óta elsősorban az ingatlanszektorban jelentek meg, különösen az olyan jelentős vállalatok, mint az *Evergrande* (2021) és a *Country Garden* (2023)¹² látványos csődjét követően. 2024-gyel bezárólag a jelentősebb fizetésképtelenségek jellemzően magánvállalatokhoz kapcsolódtak, és az offshore piacon történtek, elsősorban Hongkongban. Némi nyomás nehezedik a közfinanszírozásra is, amint azt az ún. helyi kormányzati finanszírozási vállalatok által kibocsátott rövid lejáratú kereskedelmi értékpapírok kifizetésénél jelentkező késedelmek is mutatják. Legújabban a központi állami hatóságok lépéseket tettek az ilyen nyomás enyhítésére azért, hogy tőkeinjekciókat biztosítottak több nagy állami tulajdonú kereskedelmi banknak, valamint 2025-re a GDP 4 százalékában határozták meg a központi államháztartási hiány célértékét. Ezzel lényegében hallgatólagosan elismerték, hogy a kínai állami szféra fejlesztését a jövőben már nem lehet elsősorban földeladásokból finanszírozni, a kínai megtakarítóknak az ingatlanbefektetésektől fokozatosan a részvények és más tőkepiaci eszközök felé kell átcsoportosítaniuk megtakarításaikat.

Felhasznált irodalom

Anderson, R.W. (2020): *Who Bears Risk in China's Non-financial Enterprise Debt?*. SRC DP101, London School of Economics. <https://www.systemicrisk.ac.uk/publications/discussion-papers/who-bears-risk-chinas-non-financial-enterprise-debt>

Anderson, R.W. – Lu, H. (2018): *Sustainable Local Public Finance in China: Are Muni Bonds the Structural Solution?* Working Paper, London School of Economics. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3158688>

Bai, C. – Hsieh, C. – Song, Z.M. (2016): *The Long Shadow of China's Fiscal Expansion*. Brookings Papers of Economic Activity, Fall 2016: 129–165. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/baitextfall16bpea.pdf>

Balogh Lilla Sarolta (2017): *Lehet-e Kína a következő ipari forradalom nyertese?*. Hitelintézeti Szemle, 16(Különszám): 73–100. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/balogh-lilla-sarolta>

Chen, X. – Anderson, R. (2024): *Chinese Debt Capital Markets: An Emerging Global Market with Chinese Characteristics*. World Scientific Singapore. <https://doi.org/10.1142/13517>

Chen, Z. – He, Z. – Liu, C. (2020): *The Financing of Local Government in China: Stimulus Loan Wanes and Shadow Banking Waxes* Journal of Financial Economics. 137(1): 42–71. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2019.07.009>

¹² Lásd az S&P Global minősítését „China Default Review 2024: Trough Before the Third Wave” 2024. április 23. https://www.spglobal.com/_assets/documents/ratings/research/101596523.pdf

- Csanádi Mária (2017): *A kínai hatalmi szerkezet és átalakulása összehasonlító megközelítésben*. Hitelintézeti Szemle, 16(Különszám): 7–20. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/csanadi-maria>
- Goodhart, C. – Pradhan, M. (2020): *The Great Demographic Reversal: Ageing Societies, Waning Inequality and an Inflation Revival*. Palgrave Macmillan.
- Hirschman, A.O. (1958): *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press.
- IMF (2016): *Resolving China's Corporate Debt Problem*. IMF WP/16/203. <https://doi.org/10.5089/9781475545289.001>
- Komlóssy Laura – Vargáné Körömdi Gyöngyi (2019): *Kína egyensúlykeresése – a növekedés és a stabilitás átváltási dilemmái*. Hitelintézeti Szemle, 18(3): 114–134. <https://doi.org/10.25201/HSZ.18.3.114134>
- Lardy, N. (2014): *Markets over Mao: The Rise of Private Business in China*. Peterson Institute for International Economics. <https://www.piie.com/bookstore/2016/markets-over-mao-rise-private-business-china>
- Lardy, N. (2019): *The State Strikes Back: The End of Economic Reform in China?*. Peterson Institute for International Economics. <https://www.piie.com/bookstore/2018/state-strikes-back-end-economic-reform-china>
- Lewis, A. (1954): *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*. The Manchester School, 22(2): 139–191. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1954.tb00021.x>
- Lin, J.Y. – Shen, Z. (2018): *Reform and Development Strategy*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds.): *China's 40 Years of Reform and Development: 1978–2018*. ANU Press and Social Sciences Academic Press (China), pp. 117–134. <https://doi.org/10.22459/CYRD.07.2018.07>
- Ljungqvist, A. – Chen, D. – Jiang, D. – Lu, H. – Zhou, M. (2015): *State Capitalism vs. Private Enterprise*. NBER Working Paper 20930. <https://doi.org/10.3386/w20930>
- Lu, H. (2018): *State-owned Capital Operation*. Working Paper, Fudan University, May. (kínaiul)
- OECD (2013): *OECD Economic Surveys: China 2013*. https://doi.org/10.1787/eco_surveys-chn-2013-en
- Pradhan, M. – Goodhart, C. (2024): *Költségvetési kockázatok egy öregedő világban és hatásuk a monetáris politikára*. Hitelintézeti Szemle, 23(4): 68–79. <https://doi.org/10.25201/HSZ.23.4.68>
- Rippel Géza (2017): *Kína – Az egyensúly helyreállítása és a fenntartható felzárkózás*. Hitelintézeti Szemle, 16(Különszám): 50–72. <https://hitelintezetiszemle.mnb.hu/rippel-geza>

- Rodrik, D. (2020): *China as Bogey Man*. Project Syndicate, 9 July. <https://www.project-syndicate.org/commentary/west-should-stop-criticizing-china-industrial-policy-by-dani-rodrik-2020-07>
- Vogel, E.F. (2011): *Deng Xiaoping and the Transformation of China*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674062832>
- Wan, G. – Zhang, Y. (2017): *The Direct and Indirect Effects of Infrastructure on Firm Productivity: Evidence from Manufacturing in the People's Republic of China*. ADBI WP No. 714, Asian Development Bank Institute. <https://www.adb.org/publications/direct-and-indirect-effects-infrastructure-firm-productivity-prc>
- Wong, C. (2018): *An Update on Fiscal Reform*. In: Garnaut, R. – Song, L. – Fang, C. (eds.): *China's 40 Years of Reform and Development: 1978–2018*. ANU Press and Social Sciences Academic Press (China), pp. 271–290. <https://doi.org/10.22459/CYRD.07.2018.15>
- Xu, C. (2011): *The Fundamental Institutions of China's Reforms and Development*. *Journal of Economic Literature*, 49(4): 1076–1151. <https://doi.org/10.1257/jel.49.4.1076>
- Zhu, X. (2012): *Understanding China's Growth: Past, Present, and Future*. *Journal of Economics Perspectives*, 26(4): 103–124. <https://doi.org/10.1257/jep.26.4.103>